

DE POLITIEK VAN HET GELUK

Een politiek voor de toekomst?

*Laura Capitaine*¹

Abstract – Recently, a growing number of scholars have suggested introducing a politics of happiness. This article critically examines this proposal by confronting its proponents with some crucial questions. A first question is whether there really is a need for a politics of happiness. We shall be examining some arguments put forward in support of the necessity of such a political ‘reform’. The plausibility of each of these arguments will then be put to the test. A second question we will be considering is whether a politics of happiness is feasible, both from the viewpoint of its implementation and its goals. Finally, we will ask ourselves whether the benefits of a politics of happiness outweigh the dangers. Rather than attempting a definitive answer, we will draw attention to some possible dangers associated with such a politics, thereby taking the first steps necessary for answering this question.

Inleiding

‘Het grootste geluk voor het grootste aantal mensen’, dat was het principe waarop de moraal en de wetgeving volgens Bentham’s verlichtingsfilosofie moesten steunen. Het mag dan wel een aantrekkelijk principe geweest zijn, de realisatie ervan bleef helaas uit. Dit is grotendeels te wijten aan het feit dat de nodige middelen toen ontbraken om het geluk op een betrouwbare manier te meten. Intussen zijn deze middelen, onder meer dankzij de vooruitgang in de sociale wetenschappen en de informatie- en communicatietechnologie, wel voorhanden. Waar het geluk voorheen nog een vaag, ongrijpbaar concept was, vormt het vandaag een tastbaar, meetbaar concept (Veenhoven, 1984; Argyle, 2001; Diener et al., 1985). Hoewel perfecte metingen voorlopig nog ontbreken, betekent de meetbaarheid van het geluk reeds een belangrijke stap vooruit. Zodra men het geluk kan meten, kan men ook onderzoeken welke factoren ermee samenhangen. Men kan, met andere woorden, de condities voor het geluk zichtbaar maken. Verder ontstaat met de meetbaarheid van het geluk ook de mogelijkheid om geluksscores van individuen, en zelfs van hele samenlevingen, onderling met elkaar te vergelijken. Dat het geluk vandaag zichtbaar en vergelijkbaar is, betekent een immense doorbraak omdat de noodzakelijke voorwaarden voor een beleid van het ‘grootste geluk’ hiermee vervuld zijn (Elchardus, 2007). Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de Benthamiaanse droom uitgerekend vandaag opnieuw heropleeft. Dat er sprake is van zo’n heropleving, blijkt uit het feit dat er nu heel wat pleidooien voor een politiek van het geluk circuleren. Uitgangspunt van deze pleidooien is dat het geluk binnen het huidige beleid onvoldoende als richtinggevend criterium fungeert. Wanneer men maatregelen treft, houdt men,

¹ Laura Capitaine studeerde Wijsbegeerte aan de Universiteit van Gent en studeert momenteel een Master in de bioethiek aan Katholieke Universiteit van Leuven. In haar masterthesis in de Wijsbegeerte werkte ze een kritische studie uit van de maakbaarheid van geluk. Contact: laura.capitaine@student.kuleuven.be

bijvoorbeeld, onvoldoende rekening met het effect ervan op het geluk van de bevolking (Elchardus, 2007). Heel wat auteurs (Layard, 2005; Veenhoven, 2008; Elchardus, 2007) pleiten bijgevolg voor een beleid dat bewust afgestemd is op ons geluk. Concreet moet zo'n beleid vorm krijgen door de groeiende wetenschappelijke kennis over de voorwaarden voor geluk op een politiek niveau te benutten. Op die manier kan men maatregelen treffen waarvan men zeker kan zijn dat zij de voorwaarden voor geluk optimaliseren. In essentie blijft het uitgangspunt van de Benthamiaanse droom dus behouden. Het gaat nog steeds om het verwezenlijken van het grootste geluk voor het grootste aantal mensen. Alleen beschikt men nu over de nodige wetenschappelijke kennis om dit project in de juiste richting te sturen.

In dit artikel wil ik het 'moderne' pleidooi voor een politiek van het geluk kritisch doorlichten. Ik doe dit door de aanhangers van een gelukspolitiek te confronteren met enkele belangrijke vragen. Een eerste vraag is waarom men een politiek van het geluk nodig acht. Wat dit betreft, bekijk ik enkele argumenten die ter ondersteuning van de noodzaak aan een dergelijke politieke hervorming naar voren zijn geschoven. Ik toets elk van deze argumenten op hun plausibiliteit. Vervolgens komt de vraag aan bod of een politiek van het geluk haalbaar is. Daarbij onderzoek ik zowel de haalbaarheid van de implementatie als van de doelstellingen van een gelukspolitiek. Ten slotte stel ik de vraag of de voordelen van een gelukspolitiek opwegen tegen de gevaren. Het is daarbij niet mijn bedoeling om een definitief antwoord aan te reiken. Veeleer wil ik de aandacht vestigen op enkele gevaren van een gelukspolitiek om zo de eerste, nodige stap te zetten voor het beantwoorden van deze vraag.

1. Een politiek van het geluk: waarom?

Wie voorstander is van een politiek van het geluk moet overtuigend kunnen argumenteren waarom een dergelijke politiek zich nu precies opdringt. In wat volgt, wil ik daarom nagaan of de belangrijkste aanhangers van een gelukspolitiek hier inderdaad in slagen.

Dat onze samenleving nood heeft aan een politiek van het grootste geluk heeft volgens Elchardus (2007) te maken met het heersende gevoel van zinloosheid in het Westen. Ten grondslag aan dit gevoel van leegte en zinloosheid ligt een pervertering van het utilitaristische gedachtegoed – een pervertering die in Elchardus' (2007) terminologie neerkomt op een middel-doelverwarring. Binnen het utilitarisme gold economische groei als het middel bij uitstek voor het bereiken van het ultieme doel, namelijk geluk. Economische groei vergroot immers de kans op het verwerven van goederen en diensten die plezier maximaliseren en pijn minimaliseren. Zo redeneerde men althans binnen het utilitarisme. Het probleem is nu echter dat men middel en doel van de utilitaristische boodschap langzamerhand door elkaar ging haspelen. Het streven naar economische groei – het middel – werd geleidelijk aan zo vanzelfsprekend dat het uiteindelijk een doel op zich werd. Het echte, oorspronkelijke doel – het grootste geluk – is men bijgevolg uit het oog verloren (Elchardus, 2007). Hoe de zojuist geïllustreerde middel-doelverwarring in het Westen uiteindelijk uitmondde in een gevoel van zinloosheid verduidelijkt Elchardus (2007) in onderstaand citaat.

De rijke landen zijn moe. Avondlandstemming. Zij weten niet goed waar naartoe. [...] De grote belofte, geluk, werd ingeruild voor de kleine, economische groei. Dat werd het doel. Op het bereiken ervan werden regeringen afgerekend. Boekhoudersregeringen stellen er nog steeds hun plannen en projecten op af. Maar economische groei draagt niet langer bij tot geluk. We kunnen niet terug; we kunnen economisch niet stagneren en zeker niet achteruitgaan, maar economische vooruitgang is geen vooruitgang meer. Vandaar een gevoel van leegte en zinloosheid. (Elchardus, 2007: 208)

Het is precies in dit kader dat Elchardus (2007) pleit voor een herontdekking van het geluk. Alleen door het geluk als richtsnoer van het persoonlijke en politieke leven te hanteren, kan volgens Elchardus (2007) het huidige gevoel van zinloosheid overwonnen worden. In welke mate is deze rechtvaardiging van de noodzaak aan een politiek van het geluk overtuigend? Dat er in het Westen een gevoel van leegte en zinloosheid heerst, valt wellicht niet te betwisten. Dat er zin moet worden teruggevonden, valt evenmin te betwisten. Wat echter wel te betwisten valt, is dat een gelukspolitiek zich opdringt als oplossing voor dit probleem. Doordat Elchardus een politiek van het geluk als noodzakelijke oplossing ziet voor het huidige gevoel van zinloosheid, zadelt hij de politiek op met een functie die haar geenszins toekomt – de functie van zingeving. Het creëren van zingeving is en blijft immers een persoonlijke en dus geen politieke aangelegenheid. Wie, zoals Elchardus (2007), meent dat een gelukspolitiek nodig is om de verloren zin terug te vinden, ontnemt de mensen de mogelijkheid om zelf een zingevend principe uit te kiezen. In een dergelijk geval verplicht men de mensen immers om het geluk als zingevend principe van hun leven te aanvaarden. Dit terwijl het geluk voor bepaalde mensen geen, of misschien niet het enige, aanvaardbare principe van zingeving vormt.

Concluderend kan men stellen dat Elchardus (2007) terecht stilstaat bij een belangrijk probleem, namelijk het westerse gevoel van zinloosheid. Hij begaat echter de fout om dit probleem als vrijgeleide te zien voor een politiek van het geluk die het herstel van zingeving als functie heeft. Het is, zoals gezegd, nu eenmaal niet de taak van de politiek om zich met zoiets persoonlijk als zingeving bezig te houden. Wil Elchardus blijven volhouden dat een politiek van het geluk zich noodzakelijkerwijs opdringt, dan zal hij haar moeten aanbieden als oplossing voor een ander probleem. Een ander probleem dat, in tegenstelling tot het probleem van het westerse gebrek aan zingeving, wel degelijk politieke en dus niet uitsluitend persoonlijke relevantie heeft.

Vergeleken met Elchardus (2007) slaagt Layard (2005) er beter in om zijn lezers te overtuigen van de noodzaak aan een politiek van het geluk. Waar Elchardus (2007) het huidige gevoel van zinloosheid als uitgangspunt hanteerde, start Layard (2005) zijn argumentatie vanuit een geheel andere invalshoek. Meer bepaald, vertrekt hij van het probleem dat heel wat sociaal-politieke doeleinden, zoals autonomie en gezondheid, vaak met elkaar in conflict komen. Om in geval van een dergelijk conflict tot een oplossing te komen, moet men de conflicterende doeleinden of waarden tegen elkaar afwegen. Het maken van zulke afwegingen zou volgens Layard (2005) veel makkelijker verlopen indien men zou beschikken over één ultiem doel. Zo'n doel stelt ons immers in staat om de andere, conflicterende doeleinden tegen elkaar af te wegen in functie van de mate waarin zij bijdragen tot dit ultieme doel. De enige kandidaat die volgens Layard (2005) in aanmerking komt om als het ultieme doel op te treden,

is het ‘grootste geluk’.² De reden hiervoor is dat het geluk, in tegenstelling tot andere doeleinden, intrinsiek goed of waardevol is.

Ook Veenhoven (2007) geeft een meer bevredigend antwoord op de vraag waarom een politiek van het geluk nodig is. In zijn antwoord op deze vraag verwijst hij gewoonweg naar de positieve effecten die een politiek van het geluk voor de bevolking met zich mee kan brengen: “*Als groter geluk voor een groter aantal mogelijk is, moet dat dan wel? [...] Onderzoek toont typisch positieve effecten van geluk, zoals grotere activiteit, creativiteit en beter burgerschap. Geluk blijkt ook goed voor de gezondheid; het effect van geluk op de levensduur is vergelijkbaar met het effect van al dan niet roken. Er is dus geen reden om de mogelijkheden voor groter geluk onbenut te laten.*” (Veenhoven, 2007: 14)

De argumentatie van Layard (2005) en Veenhoven (2007) mag dan wel overtuigender zijn dan die van Elchardus, toch is hiermee nog niet het groene licht gegeven voor het voeren van een gelukspolitiek. Het feit dat een gelukspolitiek zich volgens Layard (2005) en Veenhoven (2007) opdringt, levert met andere woorden geen voldoende reden op om ook daadwerkelijk over te gaan tot de implementatie van zo’n politiek. De daadwerkelijke implementatie van een gelukspolitiek vereist immers dat men ook zekerheid heeft over de haalbaarheid van zo’n gelukspolitiek. Daarnaast moet men ook nog kunnen garanderen dat de positieve gevolgen van een gelukspolitiek opwegen tegen de mogelijke gevaren. In het onderstaande is het dan ook de bedoeling om na te gaan of een gelukspolitiek inderdaad aan deze criteria kan voldoen.

2. Is een politiek van het geluk haalbaar?

Deze vraag valt uiteen in twee deelvragen. Ten eerste is er de vraag of de invoering van een gelukspolitiek haalbaar is. Voor een antwoord op deze vraag baseren we ons op Elchardus’ conceptie van een politiek van het geluk. Zijn conceptie is voor ons de meest relevante omdat zij betrekking heeft op de haalbaarheid van de invoering van een gelukspolitiek in ons land. Daarnaast is er ook nog de vraag of de doelstelling van een gelukspolitiek haalbaar is. Is het, met andere woorden, haalbaar om het geluk te bevorderen aan de hand van de maatregelen die men binnen het kader van een gelukspolitiek naar voren schuift? Ik tracht de aanzet te geven tot een antwoord op deze vraag door te focussen op twee voorgestelde maatregelen, respectievelijk één van Layard en één van Veenhoven.

2.1. Is de invoering van een politiek van het geluk haalbaar?

Hierboven zagen we reeds hoe Elchardus (2007) het westerse gevoel van zinloosheid verbindt met de noodzaak aan een politiek van het geluk. Los van de vraag of deze koppeling legitiem is, kan men zich afvragen of Elchardus’ politiek van het geluk haal-

² Layards argumentatie ter ondersteuning van de noodzaak aan een politiek van het geluk mag dan wel overtuigender zijn dan die van Elchardus, helemaal onproblematisch is ze niet. De stelling dat alles in functie moet staan van één ultiem doel, namelijk het geluk, geeft in de praktijk immers aanleiding tot allerhande problemen. Welke problemen er hierbij precies ontstaan, zal verderop in dit artikel (zie 3.1) blijken.

baar is. Vooraleer deze vraag te beantwoorden, bekijk ik eerst wat een politiek van het geluk in Elchardus' visie zoal inhoudt.

De focus van de huidige politiek situeert zich voornamelijk op het materiële of economische gebied. Zo moet de politiek, bijvoorbeeld, de voorwaarden creëren die nodig zijn voor een economische groei (Elchardus, 2007). Zoals gezegd, is deze focus op economische groei geleidelijk aan een doel op zich geworden zodat men het echte doel, geluk, uit het oog is verloren. De heropleving van dit echte, oorspronkelijke doel vereist volgens Elchardus een politiek van het geluk. Belangrijk is echter dat Elchardus' pleidooi voor een gelukspolitiek geenszins neerkomt op een pleidooi voor het inruilen van de huidige politieke verantwoordelijkheden. Het is dus niet zo dat een focus op geluk in de plaats moet treden van de aandacht voor economische groei. Veeleer is het Elchardus (2007) te doen om het verbreden van de huidige politieke verantwoordelijkheden. De politiek moet haar huidige agenda aanvullen met – en dus niet vervangen door – een belangstelling voor het geluk.

Nu Elchardus' invulling van een gelukspolitiek duidelijk is, rijst de vraag of een dergelijke verbreding van de huidige politieke aandacht haalbaar is. Is de ruimte, met andere woorden, aanwezig om een dergelijke politiek van het geluk door te voeren? In wat volgt, bekijk ik wat de voorwaarden zijn voor het doorvoeren van zo'n politiek om vervolgens na te gaan of deze voorwaarden inderdaad vervuld zijn (of te vervullen zijn). Volgens Elchardus (2007) moet de stimulans voor een politiek van het geluk in de eerste plaats van de burgers zelf komen. Een politiek van het geluk vereist, met andere woorden, dat burgers de politieke partijen ertoe aansporen om het geluk op een doelbewuste manier na te streven. Een dergelijke aansporing zal er uiteraard slechts komen als de burgers bereid zijn om hun geluk aan de politiek toe te vertrouwen. Precies hier wringt het schoentje. Op basis van onderzoek blijkt immers dat de Belgen hun electorale keuzes weinig of niet laten beïnvloeden door het persoonlijke streven naar geluk (Elchardus, 2007). Belgen beroepen zich, met andere woorden, niet op de politiek om hun zoektocht naar het geluk tot een goed einde te brengen. Blijkbaar zijn ze ervan overtuigd dat ze hun politieke keuzes moeten afstemmen op de publieke zaak en dat het persoonlijke geluk daarvoor moet wijken (Elchardus, 2007). Kortom, de Belgen menen dat zij hun geluk (politiek) niet serieus mogen nemen.

Bovenstaande bevinding doet vanzelfsprekend vraagtekens rijzen bij de haalbaarheid van een politiek van het geluk. Zolang zij hun geluk niet toevertrouwen aan de politiek, zullen burgers de politieke partijen ook niet aansporen tot het voeren van een gelukspolitiek. Aangezien de stimulans voor een gelukspolitiek volgens Elchardus van de burgers moet komen, betekent het uitblijven van deze aansporing meteen ook het uitblijven van een gelukspolitiek. Elchardus (2007) ontkent dan ook niet dat bovenstaande bevinding betreffende het stemgedrag van de Belgen een belangrijk struikelblok vormt. Wel blijft hij, ondanks deze erkenning, geloven in de haalbaarheid van een gelukspolitiek. Dat de Belgen hun geluk op dit ogenblik niet toevertrouwen aan de politiek betekent volgens Elchardus (2007) immers niet dat dit ook in de toekomst het geval zal zijn.

Elchardus baseert zich voor deze overtuiging op historische precedents. De geschiedenis leert ons volgens hem dat burgers initieel vaak geen besef hebben van hun rechten en het belang van een politieke bescherming van deze rechten. Tegelijkertijd toont de geschiedenis ons echter dat dit besef er dankzij de opkomst van welbepaalde bewegingen uiteindelijk wel komt. Ter ondersteuning van dit laatste verwijst Elchardus onder

andere naar de geschiedenis van de feministische bewegingen. Voor de opkomst van laatstgenoemde bewegingen waren vrouwen er zich niet of onvoldoende van bewust dat zij als vrouw over bepaalde rechten beschikten. De feministische bewegingen waren dan ook nodig om vrouwen te wijzen op hun rechten. Verder zorgden deze bewegingen ervoor dat vrouwen de bescherming van hun rechten voortaan aan de politiek gingen toevertrouwen. Waar men de vrouwen ooit moest wijzen op hun rechten en het belang van een politieke bescherming van die rechten, moet men nu hetzelfde doen voor de Belg en zijn recht op geluk. Evenals de feministische bewegingen ervoor zorgden dat vrouwen de bescherming van hun rechten uiteindelijk aan de politiek toevertrouwden, verwacht Elchardus dat soortgelijke intellectuele en sociale bewegingen hetzelfde zullen verwezenlijken voor de Belg en zijn geluk. Hij vertrouwt, met andere woorden, op de komst van intellectuele en sociale bewegingen die de Belg zullen overhalen om zijn geluk politiek serieus te nemen.

Uit het bovenstaande blijkt duidelijk dat Elchardus (2007), ondanks de bevindingen over het huidige stemgedrag van de Belgen, blijft geloven in de haalbaarheid van een gelukspolitiek. Hoewel Belgen hun geluk momenteel niet politiek serieus nemen, gelooft Elchardus dat de opkomst van de voornoemde bewegingen hierin verandering zal brengen. Men kan zich echter afvragen of dergelijke ‘geluksbewegingen’³ er wel degelijk zullen komen. Ook als deze er wel komen, blijft de vraag waarom zij erin zouden slagen om de nodige attitudeverandering bij de Belgen teweeg te brengen. Dat de feministische bewegingen een attitudeverandering bij de vrouwen realiseerden, garandeert geenszins dat ‘geluksbewegingen’ hetzelfde kunnen teweegbrengen voor de Belg en zijn geluk. Er zijn immers talrijke voorbeelden van hedendaagse bewegingen die, zoals de feministische bewegingen, een attitudeverandering bij een bepaalde groep van mensen wensen te realiseren maar hier niet in slagen. Een voorbeeld. In talrijke Afrikaanse stammen vindt vrouwelijke genitale verminking nog steeds plaats onder het mom van ‘traditie’. Dit gebruik wordt door vele bewegingen gecontesteerd. Deze bewegingen trachten de lokale bevolking bij te brengen dat zij een recht op fysieke integriteit heeft. Vrouwelijke genitale verminking vormt dan ook een zware inbreuk op dit recht. Bijgevolg wijzen deze bewegingen op het belang van een politieke bescherming van dit recht. Ondanks deze inspanningen slagen de bewegingen in kwestie er niet in om de beoogde attitudeverandering te verwezenlijken. Ook als er bewegingen komen die een attitudeverandering in het stemgedrag van de Belgen willen teweegbrengen, betekent dit dus niet noodzakelijk dat zij daarin zullen slagen. Elchardus’ geloof in de haalbaarheid van de invoering van een gelukspolitiek berust daarom mogelijk op ijdele hoop.

2.2. *Is de doelstelling van een politiek van het geluk haalbaar?*

Hierboven zagen we dat men momenteel vraagtekens kan plaatsen bij de haalbaarheid van de invoering van een gelukspolitiek. Dat geldt althans voor de invoering van een gelukspolitiek in ons land. De Belgen nemen hun geluk namelijk politiek niet serieus, wat betekent dat zij politici ook niet zullen aansporen tot het invoeren van een gelukspolitiek.

³ Ik hanteer de term ‘geluksbewegingen’ voortaan om te verwijzen naar de intellectuele en sociale bewegingen die de Belgen volgens Elchardus (2007) zullen wijzen op het belang van een politieke bescherming van hun recht op geluk.

Aangezien het initiatief voor zo'n invoering volgens Elchardus van het volk – en dus niet van de politici – moet komen, betekent dit dat de invoering van een gelukspolitiek momenteel niet tot de mogelijke scenario's behoort. Hoewel Elchardus zeker is dat deze situatie zal veranderen, zagen we dat deze zekerheid uiteindelijk slechts neerkomt op een veronderstelling. In wat volgt, willen we Elchardus echter het voordeel van de twijfel gunnen. We gaan er, met andere woorden, even vanuit dat de Belgen hun geluk in de toekomst wel politiek serieus zullen nemen. Kortom, we veronderstellen even dat de invoering van een gelukspolitiek in de toekomst wel haalbaar is. De vraag is dan of ook de doelstelling van een gelukspolitiek – het geluk bevorderen aan de hand van concrete maatregelen – haalbaar is? In het onderstaande wil ik een aanzet geven tot reflectie over deze vraag. Ik bekijk hierbij eerst twee maatregelen – respectievelijk één van Layard en één van Veenhoven. Voor elk van deze maatregelen ga ik vervolgens na of zij inderdaad het geluk bevorderen en het doel van een gelukspolitiek helpen verwezenlijken.

2.2.1. *Layard en de statusrace*

Een van de maatregelen die Layard (2005) in het kader van zijn gelukspolitiek voorstelt, betreft de afschaffing van de 'variabele verloning'. Laatstgenoemde term verwijst naar de 'bonus' die men als werknemer (gewoonlijk jaarlijks) bovenop het 'standaardloon' krijgt. Belangrijk is dat de grootte van deze 'bonus' afgestemd is op de specifieke verdiensten van de werknemer in kwestie. Een dergelijk verloningssysteem vereist dus dat werkgevers op geregelde tijdstippen de prestaties van hun werknemers onderling vergelijken. Op die manier ontstaat er een rangorde waarbij iedere positie op die rangorde de individuele verwezenlijkingen en het ermee gepaarde gaande loon weergeeft (Layard, 2005). Het bestaan van zo'n rangorde is volgens Layard (2005) problematisch omdat de positie of status van iedere werknemer hierdoor beter waarneembaar wordt voor de collega's. Het vergroot, in Layards terminologie, de salientie van de status van iedere werknemer binnen de gegeven sector. Wat is het gevolg hiervan? Als mijn collega's een duidelijk zicht hebben op mijn positie binnen de vermelde rangorde, zal ik meer aandacht besteden aan het vrijwaren en verhogen van mijn status of positie. De 'variabele verloning' wakkert, met andere woorden, de statusrace aan. Deze statusrace is zowel voor mijn eigen geluk als dat van anderen nefast. Ik verduidelijk. Veronderstel dat ik, onder invloed van het systeem van de 'variabele verloning', mijn status wens te verhogen en daarom de beslissing neem om vanaf nu langer te werken. Als gevolg van deze beslissing zal mijn inkomen, vergeleken met dat van jou, toenemen. Hoewel jouw absolute inkomen hierdoor onaangeroerd blijft, brengt mijn inkomensverhoging wel een daling teweeg in jouw relatieve inkomen – de positie van jouw inkomen ten aanzien van mijn inkomen. Het is precies op die manier dat mijn winst aan status ten koste gaat van jouw status. Omdat jij aan status moet inboeten, zal jij voortaan minder gelukkig zijn met jouw inkomen (Layard, 2005). Kortom, mijn winst in status betekent voor jou niet alleen een verlies aan status, maar ook, en belangrijker, een verlies aan geluk. De schade van de statusjacht reikt nog verder. Om jouw verlies aan status en geluk te herstellen, zal jij nu wellicht ook langer beginnen werken. Je besluit, met andere woorden, een inhaalbeweging te maken zodat jouw status opnieuw gelijk komt te staan met die van mij. Uiteindelijk hebben jij en ik op het vlak van status dus geen vooruitgang

geboekt ten aanzien van elkaar. Vergeleken met de beginsituatie is ons *relatieve* inkomen, datgene waaraan wij status ontleen, immers onveranderd gebleven.⁴ Niet alleen hebben we op de statusladder geen vooruitgang geboekt (ten aanzien van elkaar). Het treurige aan de zaak is dat onze plaats op de geluksladder er evenmin op is vooruitgegaan. Sterker nog. Vergeleken met onze beginsituatie, is er sprake van een sterke daling in ons geluk. Onze statusrace vereiste immers dat wij beiden langer gingen werken. Omdat deze extra werkuren ten koste gingen van onze vrije tijd, eisten zij uiteindelijk hun tol op ons geluk. Kortom, we offerden beiden tevergeefs heel wat geluk op. Tevergeefs, omdat deze opoffering uiteindelijk niet bijdroeg tot de beoogde toename van onze status, ons relatieve inkomen.

Het bovenstaande illustreert duidelijk dat de zucht naar status moeilijk te rijmen valt met geluk. Het hoeft dus niet te verwonderen dat het terugdringen van de statusrace tot Layards prioriteiten behoort. Intussen is duidelijk dat hij deze doelstelling hoopt te verwezenlijken via de afschaffing van de ‘variabele verloning’. Dat Layard (2005) met deze doelstelling een nobele zaak nastreeft, valt niet te betwisten. De vraag is echter of deze doelstelling ook haalbaar is. Is het, met andere woorden, mogelijk om de statusrace en het negatieve effect ervan op ons geluk aan de hand van een eenvoudige maatregel te reduceren? Wellicht niet.

Veronderstel even dat alle werkgevers Layards advies volgen en komaf maken met het principe van de variabele verloning. Op het eerste zicht lijkt de implementatie van deze maatregel bijzonder efficiënt. Ze helpt ons immers om de statusrace op de werkvloer – wellicht de meest prominente manifestatievorm van de westerse statusrace – tot een minimum te herleiden. Bij nader inzien kan men zich echter afvragen of een dergelijke maatregel veel zoden aan de dijk brengt. De zucht naar status is en blijft immers een fenomeen dat eigen is aan de menselijke natuur. Als mensen niet langer de kans krijgen om hun zucht naar status via de gangbare weg – werk en inkomen – te bevredigen, zullen ze hiertoe dus ongetwijfeld nieuwe wegen aanwenden. Welke wegen dit zullen zijn, is op dit ogenblik nog niet duidelijk. Wat wel duidelijk is, is dat deze nieuwe wegen minstens even nefast voor het geluk zullen zijn als de traditionele wegen.

2.2.2. *Veenhoven en de geluksvoorlichting*

Veenhovens (2006, 2008) pleidooi voor een politiek van het geluk bevat, evenals dat van Layard, een aantal concrete maatregelen. Een van die maatregelen betreft een betere voorlichting over geluk. Net zoals mensen recht hebben op een gezondheidsvoorlichting, hebben zij volgens Veenhoven ook recht op betrouwbare informatie over de voorwaarden voor geluk. Mensen hebben volgens hem behoefte aan een dergelijke geluksvoorlichting omdat zij vaak levenskeuzes maken op basis van gebrekkige kennis of informatie. Zo hebben individuen veelal verkeerde opvattingen over het effect van bepaalde levenskeuzes op het geluk. Als gevolg hiervan brengen vele van de gemaakte levenskeuzes vaak heel wat minder geluk op dan men oorspronkelijk had verwacht of

⁴ Hoewel de absolute waarde van ons inkomen er, vergeleken met de beginsituatie, wel op vooruitgegaan is, geldt dit dus niet voor de relatieve waarde van ons inkomen. Mijn inhaalbeweging heeft er immers voor gezorgd dat onze inkomens ten aanzien van elkaar opnieuw op dezelfde hoogte komen te staan.

gehoopt. Een typisch voorbeeld van zo'n gebrekkig geïnformeerde levenskeuze houdt verband met onze beroepsmatige aspiraties. Gesteld voor de keuze tussen een beter betaalde baan die veel pendeltijd vereist en een minder goed betaalde baan die minder pendeltijd vereist, opteren heel wat personen voor de eerste mogelijkheid. Zij nemen deze beslissing echter zonder te weten dat een langere pendeltijd in de meeste gevallen afbreuk doet aan het geluk. Mensen ondermijnen hun geluk heel vaak door het nemen van dit soort gebrekkig geïnformeerde beslissingen. In antwoord op deze problematiek pleit Veenhoven (2006) voor uitgebreid wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van diverse levenskeuzes, zoals werkdruk, beroep en verhuisfrequentie, op het geluk. De resultaten van dergelijk onderzoek zullen het grote publiek volgens Veenhoven (2006) gemakkelijk bereiken en op die manier bevorderlijk zijn voor het geluk van de mensen. Dergelijke onderzoeksresultaten verschaffen mensen immers de kennis en informatie die zij nodig hebben voor het maken van geïnformeerde levenskeuzes.

Veehovens doelstelling mag dan wel aantrekkelijk klinken, dit betekent nog niet dat zij ook haalbaar is. Men kan zich, met andere woorden, afvragen of Veehovens oplossing – wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van bepaalde levenskeuzes op geluk – inderdaad tot meer geïnformeerde levenskeuzes en dus ook tot meer geluk zal leiden. Opdat dit laatste het geval zou zijn, is vereist dat de mensen zich bij het maken van belangrijke levenskeuzes effectief laten leiden door de resultaten van dergelijk wetenschappelijk onderzoek. Er is, met andere woorden, vereist dat individuen effectief die keuze maken waarvan het wetenschappelijk onderzoek aangeeft dat zij het geluk ten goede komt. Hoewel Veenhoven (2006, 2008) zich hierbij geen vragen stelt, valt het te betwijfelen of individuen zich inderdaad conform deze vereiste zullen gedragen. De vraag is nu natuurlijk wat een dergelijke twijfel ten aanzien van de haalbaarheid van Veehovens opzet legitimeert. Het antwoord op deze vraag heeft alles te maken met Gilberts (2006) analyse van een typisch menselijke misvatting.

Een typische misvatting is volgens Gilbert (2006) de neiging om de eigen uniciteit te overschatten. Deze tendens komt volgens hem vooral op emotioneel vlak sterk tot uiting. Dit laatste impliceert dat wij de emotionele reacties van andere mensen op een bepaalde gebeurtenis niet noodzakelijk als representatief zien voor de wijze waarop wij zelf zouden reageren op diezelfde gebeurtenis. Wij hebben dus de neiging om het verschil in emotionele reacties tussen onszelf en anderen te overschatten. Deze tendens tot het overschatten van de uniciteit van de eigen emotionele reacties manifesteert zich reeds in onze peutertijd: *“This sense of emotional uniqueness starts early. When kindergarteners are asked how they and others would feel in a variety of situations, they expect to experience unique emotions (“Billy would be sad but I wouldn’t”) and they provide unique reasons for experiencing them (“I’d tell myself that the hamster was in heaven, but Billy would just cry”). When adults make these same kinds of predictions, they do just the same thing.”* (Gilbert, 2006: 232)

Wat betekent dit alles nu precies voor de haalbaarheid van Veehovens doelstelling? Zoals gezegd, is Veenhoven (2006, 2008) ervan overtuigd dat wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van bepaalde levenskeuzes op geluk zal bijdragen tot beter geïnformeerde levenskeuzes en zo ook tot meer geluk. Hij veronderstelt daarbij dat de resultaten van dergelijk onderzoek de levenskeuzes van mensen significant zullen beïnvloeden. Gilberts (2006) uiteenzetting biedt ons echter een reden om deze veronderstelling in twijfel te trekken. Als mensen inderdaad de uniciteit van de eigen emotionele

reacties overschatten, is de kans klein dat ze hun levenskeuzes zullen laten beïnvloeden door de resultaten van wetenschappelijk onderzoek. Dergelijke onderzoeksresultaten komen immers neer op de weergave van de emotionele reacties van andere personen – een groep proefpersonen – op bepaalde levenskeuzes. Mensen zullen de emotionele reacties van deze proefpersonen dus niet noodzakelijk als representatief zien voor de wijze waarop zijzelf op de levenskeuze in kwestie zouden reageren. Wanneer zij zelf voor een bepaalde levenskeuze staan, zullen zij bijgevolg niet noodzakelijk rekening houden met het onderzoek naar de effecten van deze levenskeuze op het geluk. Kortom, het bestaan van wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van bepaalde levenskeuzes op geluk, garandeert op zich niet dat mensen keuzes maken die hun geluk ten goede komen.

3. Wegen de voordelen van een gelukspolitiek op tegen de mogelijke gevaren?

In het bovenstaande bleek dat de voorgestelde maatregelen binnen het kader van een gelukspolitiek niet noodzakelijk tot meer geluk leiden. Dit laatste is althans het geval voor de zojuist besproken maatregelen – Layards voorstel tot eliminatie van de ‘variabele verloning’ en Veenhovens pleidooi voor een geluksvoorlichting. Met deze maatregelen is de voorraad aan mogelijke geluksbevorderende maatregelen echter niet uitgeput. Het is dan ook voorbarig om op basis van de twee besproken maatregelen te concluderen dat alle voorstellen ter bevordering van het geluk tot mislukken gedoemd zijn. Veronderstel even dat het merendeel van andere, hier niet besproken, maatregelen wel een toename in het geluk kunnen realiseren. Als dit het geval is, is er reeds voldaan aan een eerste voorwaarde voor de daadwerkelijke implementatie van een gelukspolitiek. Op dat ogenblik stelt zich de vraag of een politiek van het geluk ook aan de tweede en laatste voorwaarde voldoet: wegen de voordelen van zo’n politiek op tegen de mogelijke gevaren ervan?

Om na te gaan of aan deze tweede vereiste voldaan is, moet men twee stappen uitvoeren. Vooreerst moet men een overzicht opstellen van de belangrijkste gevaren van een gelukspolitiek. Vervolgens moet men deze gevaren afwegen tegen de voordelen – de toename in geluk. In wat volgt, is het geenszins de bedoeling om na te gaan of aan de tweede vereiste voldaan is. Dat zou hier ook onmogelijk zijn. Het zou ons immers te ver leiden om beide stappen in detail uit te voeren. Daarom wil ik in het onderstaande slechts een aanzet geven tot het uitvoeren van de eerste stap. Meer bepaald, wil ik twee mogelijke gevaren van een gelukspolitiek aan bod laten komen. Aangezien Layards opvatting van een gelukspolitiek – vergeleken met die van Veenhoven en Elchardus – het meest controversieel overkomt, beperken we ons tot gevaren die specifiek uit zijn visie op de gelukspolitiek voortvloeien. Een eerste gevaar houdt verband met Layards algemene visie op een gelukspolitiek. Het tweede gevaar vloeit daarentegen voort uit een concrete, door Layard voorgestelde, maatregel.

3.1. *Geluk: alfa en omega van het maatschappelijk-politieke denken*

Kenmerkend voor Layards visie is dat hij, in navolging van Bentham (1789), geluk als het ultieme doel beschouwt. Een ultiem doel waaraan alle andere waarden en doelstellingen per definitie ondergeschikt zijn. Vertaald naar een politiek niveau betekent dit dat men alle beleidsmaatregelen voortaan moet beoordelen op hun bijdrage tot het grootste geluk. De beste maatregel is volgens Layard (2005) dus altijd die maatregel die het meeste bijdraagt tot dit ene doel. Kortom, in de politieke wereld moet alles voortaan draaien rond één enkele zaak: geluk.

Met deze visie distantieert Layard (2005) zich van andere auteurs binnen het vakgebied, zoals Elchardus (2007). Hoewel Elchardus, evenals Layard, pleit voor een politieke aandacht voor geluk, blijft het geluk voor Elchardus uiteindelijk slechts een doel naast alle andere. Hij definieert een gelukspolitiek immers als een aanvulling op, veeleer dan een substituuut voor, de bestaande politieke agenda (Elchardus, 2007). Ook bij Veenhoven blijven de bestaande politieke waarden doelstellingen naast een andere, nieuwe doelstelling – het geluk: “*Wil Wilkinson notes that happiness cannot be taken as the sole master value and pleads for a ‘reasonable pluralism’ in which happiness competes with other values in the public [...] debate. I agree that happiness is not the only valuable thing. [...]*”⁵ Bij Layard lijkt dit niet langer het geval. Daar worden de bestaande politieke waarden middel tot het ene doel, geluk. Geluk is voor Layard, met andere woorden, alfa en omega van het maatschappelijk-politieke denken. In die zin is Layards standpunt veel radicaler dan dat van Elchardus en Veenhoven. Laatstgenoemden maakten immers ruimte voor geluk, zonder dit te verheffen tot het allesoverheersende principe. Kenmerkend voor vele radicale standpunten is dat zij niet ongevaarlijk zijn. Layards radicaliteit vormt hierop alvast geen uitzondering. Wanneer men, zoals Layard, alleen oog heeft voor geluk, loopt men al gauw het gevaar om belangrijke zaken te verwaarlozen. Het gaat dan vanzelfsprekend om zaken die niet meteen relevant zijn voor geluk – en dus noch bijdragen tot, noch afbreuk doen aan het geluk – maar niettemin waardevol zijn. Een degelijke aanpak van de milieuproblematiek behoort, bijvoorbeeld, tot de zaken die Layards gelukspolitiek dreigt te verwaarlozen. In wat volgt, illustreer ik hoe een dergelijke verwaarlozing kan optreden.

Op dit ogenblik zijn er reeds heel wat determinanten van geluk in kaart gebracht. De wetenschappelijke kennis over geluk mag dan wel omvangrijk zijn, ze is verre van volledig. Het valt dus te verwachten dat men deze kennis in de toekomst verder zal willen uitbreiden. Veronderstel dat men, met het oog hierop, onderzoek verricht naar het effect van milieuvervuiling op geluk. De kans is groot dat dergelijk onderzoek wijst op de afwezigheid van enig significant effect (Ormerod, 2007).⁶ Veronderstel dat men inder-

⁵ ‘The place of happiness in pluralism’ zie <http://www.2eur.nl/fsw/research/veenhoven/> (17-09-2008)

⁶ Ormerod (2007) gaat ervan uit dat er geen significant verband bestaat tussen geluk en milieuvervuiling. Hij gebruikt deze veronderstelling om een welbepaalde overtuiging te bestrijden. Meer bepaald, gaat het om de overtuiging dat een gelukspolitiek in staat is om het reeds aanwezige engagement ten aanzien van bepaalde zaken, zoals milieubescherming, nog verder aan te wakkeren. Waar Ormerod (2007) (slechts) argumenteert dat een gelukspolitiek niet in staat is om mensen nog warmer te maken voor milieubescherming, gaat mijn argumentatie een stap verder. Niet alleen kan een gelukspolitiek de bezorgdheid voor het milieu niet verder vergroten, zij dreigt bovendien een einde te maken aan die bezorgdheid. Dat is althans het geval voor Layards gelukspolitiek, waar het geluk het statuut van een allesoverheersend principe heeft.

daad geen significant effect vaststelt. Wat voor gevolgen zou een dergelijke vaststelling dan hebben?

Op dit ogenblik geeft de politiek blijk van een sterk engagement ten aanzien van het milieu. Dat dit het geval is, blijkt meteen uit de veelheid aan initiatieven en maatregelen ter bescherming van het milieu. De sterkte van dit engagement doet vermoeden dat de hoeveelheid aan initiatieven en maatregelen in de toekomst nog verder zal toenemen. Veronderstel dat men nu verneemt dat milieuvervuiling geen significant effect heeft op geluk. De kans is klein dat deze informatie enige verandering zal teweegbrengen in onze attitude ten aanzien van milieubescherming. Het geluk vormt voor de huidige politiek immers niet de enige leidraad voor het handelen. Dat het tegengaan van milieuvervuiling geen significante bijdrage levert tot ons geluk, zal ons er dus niet van weerhouden om in de toekomst extra maatregelen te treffen ter bescherming van het milieu. Veronderstel nu echter dat Layards gelukspolitiek volledig ingeburgerd raakt. In dat geval is de kans klein dat er extra maatregelen ter bescherming van het milieu zullen komen. Zoals gezegd, staat alles voor Layard in het teken van één enkel doel: geluk. Nu zijn er veel maatregelen die, in tegenstelling tot extra maatregelen ter bescherming van het milieu, wel degelijk bijdragen tot geluk. Omdat Layard alleen oog heeft voor geluk, zal hij de invoering van al die maatregelen veel dringender achten dan de invoering van bijkomende milieubeschermdende maatregelen. Onder Layards gelukspolitiek komt een efficiënte bestrijding van de milieuvervuiling dus niet al te hoog op de lijst der prioriteiten te staan. Het is duidelijk dat een dergelijke ontwikkeling erg betreurenswaardig is. De milieuvervuiling vormt immers een belangrijk probleem dat nu reeds bijkomende aandacht – onder de vorm van bijkomende milieubeschermdende maatregelen – vereist.

3.2. *Paternalisme*

Het gevaar voor paternalisme loert bij een politiek van het geluk voortdurend om de hoek. Ook Layard (2005) lijkt zich hiervan bewust. Niet alleen vermeldt hij dit gevaar in zijn boek (Layard, 2005), hij suggereert bovendien dat men het paternalisme kost wat kost moet vermijden. Naarmate men het einde van het boek nadert, blijkt Layards suggestie in dit verband echter ironisch van aard te zijn. Ironisch omdat Layard (2005), ondanks zijn aanklacht tegen het paternalisme, zelf niet inziet dat sommige van zijn eigen maatregelen paternalistisch van aard zijn. Een van die maatregelen betreft een verdere opdrijving van de belastingen voor personen uit de hogere inkomensklasse. De reden waarom Layard voor de invoering van deze maatregel pleit, heeft alles te maken met het verslavende effect van ons inkomen. Veronderstel dat mijn inkomen dit jaar toeneemt. Met dit extra inkomen kan ik mijzelf nu ook een betere levensstijl veroorloven. Belangrijk hierbij is dat dit extra inkomen alsook de ermee gepaard gaande levensstijl eenzelfde effect hebben als drugs. Er treedt, met andere woorden, gewenning op zodat men steeds grotere toenames in het inkomen nodig heeft om een zelfde gelukspeil te kunnen behouden:

Like other animals, our feelings adapt to our experience, so that when things change, our initial reactions eventually diminish and we revert towards our initial state of feeling. If things get better, we after a while take them for granted. [...] This is another reason why economic growth has not increased welfare as much as we expected. [...] In other words, income is addictive. Suppose my income and spending rise this year: next year I will need more income still in order to achieve a given level of happiness. (Layard, 2005: 229)

Het probleem is nu dat de meeste mensen de verslavende werking van hun inkomen onderschatten. Omdat zij dit verslavende effect niet voorzien, investeren mensen tevergeefs het grootste deel van hun tijd in hun werk. Tevergeefs omdat zij zo uiteindelijk op een ‘hedonistische tredmolen’ terechtkomen waarbij ze steeds meer inkomen – en dus steeds langere werkuren – nodig hebben om eenzelfde gelukspeil te handhaven. Dit alles is volgens Layard (2005) betreurenswaardig. Het feit dat mensen heel wat tijd in hun werk steken betekent immers dat zij kostbare vrije tijd opofferen. Wat deze vrije tijd zo kostbaar maakt, is dat hij een ware, permanente bron van geluk vormt. Waar het positieve effect van een inkomensverhoging onderhevig is aan een gewenningsproces, ontsnappen vele vrijetijdsactiviteiten immers aan dit proces. Kortom, bij heel wat mensen wordt het geluk gedrukt door een verstoorde balans tussen werk en vrije tijd. Dit is vooral het geval bij personen uit de hogere inkomensklasse. Zij hebben er dus het meeste baat bij om meer in hun vrije tijd te investeren. Layard hoopt hen dan ook hiertoe aan te sporen door hen te onderwerpen aan een belastingsverhoging.

Nu duidelijk is waarom Layard pleit voor een dergelijke belastingsverhoging, rest nog de vraag waarom deze maatregel paternalistisch van aard is.⁷ Opdat men een maatregel paternalistisch kan noemen, moet deze volgens Archard (1990) aan de volgende drie voorwaarden voldoen.

P behaves paternalistically towards Q iff:

- (1) P aims to bring it about that with respect to some state(s) of affairs which concerns Q's good Q's choice or opportunity to choose is denied or diminished;
- (2) P's belief that this behaviour promotes Q's good is the main reason for P's behaviour;
- (3) P discounts Q's belief that P's behaviour does not promote Q's good. (Archard, 1990: 36)

De eerste voorwaarde stipuleert dat een maatregel paternalistisch is indien deze een opheffing of beperking van de vrijheid van het subject⁸ met zich meebrengt. Voldoet Layards maatregel – het verder verhogen van de belastingen voor mensen uit de hogere inkomensklasse – aan deze eerste voorwaarde? Wat duidelijk is, is dat Layards maatre-

⁷ Vermeldenswaardig is dat het verstoorde evenwicht tussen werk en vrije tijd niet het enige probleem is waarvoor Layard de vermelde belastingsverhoging als oplossing introduceert. Een tweede probleem dat hij met deze belastingsverhoging wil aanpakken, heeft alles te maken met de alomtegenwoordige statusrace. Wat deze statusrace problematisch maakt, is dat de jacht op status een ‘zero-sum game’ is. Wanneer ik langer werk om zo mijn inkomen ten aanzien van anderen te verhogen, dan brengt mijn winst aan inkomen en status voor anderen een verlies aan status met zich mee. Door mijn jacht op een hoger inkomen en een hogere status schaad ik dus andere mensen. Layard hoopt dan ook dat een belastingsverhoging extreem statusbeluste mensen, zoals ik in het bovenstaande voorbeeld, ervan zal weerhouden om een dergelijke schade aan te richten. Stel dat Layard deze belastingsverhoging alleen zou invoeren om een dergelijke schade te vermijden. In dat geval zou de maatregel in kwestie – de belastingsverhoging – niet paternalistisch van aard zijn. De belastingsverhoging is in dat geval immers niet bedoeld om het welzijn te promoten van diegenen die onder de belastingsverhoging lijden – de extreem statusbeluste personen. Veeleer is de belastingsverhoging dan bedoeld om het welzijn te promoten van diegenen die door de extreem statusbeluste personen worden geschaad. Het feit dat Layard de belastingsverhoging ook invoert voor een andere reden – het herstel van het verstoorte evenwicht tussen werk en vrije tijd bij extreem statusbeluste personen – maakt de maatregel echter wel paternalistisch. In dat geval is de belastingsverhoging immers bedoeld om het welzijn te promoten van diegenen die onder de belastingsverhoging lijden – de extreem statusbeluste personen.

⁸ In dit artikel hanteer ik de algemene term ‘subject’ om te verwijzen naar de persoon of personen die aan een paternalistische maatregel onderworpen worden. Toegepast op Layards maatregel (en in de veronderstelling dat deze paternalistisch is), verwijst de term ‘subject’ dan naar de personen die het ‘slachtoffer’ zijn van zijn voorgestelde belastingsverhoging: de personen die tot de hogere inkomensklasse behoren.

gel geen regelrechte opheffing van de vrijheid tot gevolg heeft. Het is immers niet zo dat Layards maatregel individuen uit de hogere inkomensklasse verbiedt om meer dan x -aantal uren per week te werken. Layards maatregel berooft het subject dus strikt genomen niet van de vrijheid om zelf te bepalen welke portie van zijn tijd naar werk en vrije tijd gaat. Ofwel kiest het subject ervoor om veel tijd in zijn werk en inkomen te steken – een keuze die gepaard gaat met het betalen van hogere belastingen. Ofwel kiest het subject ervoor om te streven naar een betere balans tussen werk en vrije tijd – een keuze die gepaard gaat met het betalen van lagere belastingen. In die zin is er geen sprake van een regelrechte opheffing van de vrijheid. Dit neemt echter niet weg dat Layards maatregel een belangrijke vrijheidsbeperking met zich meebrengt. Om aan te tonen dat er hier sprake is van een vrijheidsbeperking bekijken we even de situatie van het subject voor en na de (hypothetische) invoering van deze maatregel. Veronderstel dat het belastingspercentage op een inkomen van 3000 euro op dit moment 35% bedraagt. Uitgaande van deze veronderstelling bekijken we nu de situatie van het subject voor de invoering van Layards maatregel. Voor een dergelijke invoering beschikt het subject over een aantal opties of keuzes. De keuze om veel tijd in het werk te investeren met de bedoeling een hoog inkomen – bijvoorbeeld 3000 euro – te verkrijgen, behoort tot die opties. Wie kiest voor deze optie toont zich bereid om een belastingspercentage van 35% te aanvaarden. Veronderstel nu dat men beslist om Layards maatregel in te voeren en het belastingspercentage op een inkomen van 3000 euro met 3% te verhogen. Wat gebeurt er nu met de opties of keuzes van het subject na het invoeren van deze maatregel? In een dergelijk geval verliest het subject een keuzemogelijkheid – de optie waarbij het subject 3000 euro verdient met een belastingspercentage van 35%. Precies om deze reden kan men Layards maatregel bestempelen als een vorm van vrijheidsbeperking. De maatregel ontzegt het subject immers een bepaalde optie of keuzemogelijkheid – een optie waarover het subject voorheen wel beschikte.

Layards maatregel voldoet ook aan de tweede voorwaarde van Archards definitie. Deze tweede voorwaarde stelt dat een maatregel paternalistisch is als men ermee in de eerste plaats het welzijn van het subject voor ogen heeft. Dat Layards maatregel aan deze vereiste tegemoet komt, valt gemakkelijk in te zien. Zoals gezegd, beoogt Layard met zijn maatregel het huidige, verstoorde evenwicht tussen werk en vrije tijd te corrigeren. Meer bepaald, wil Layard de mensen ertoe aansporen om meer in hun vrije tijd te investeren. In tegenstelling tot werk en inkomen, biedt de vrije tijd immers een duurzame vorm van geluk. Kortom, de centrale drijfveer achter Layards maatregel is niets anders dan het geluk of het welzijn van het subject.

Ten slotte is er nog een derde voorwaarde waaraan een paternalistische maatregel volgens Archards definitie moet voldoen: is het subject ervan overtuigd dat de betreffende maatregel zijn welzijn niet ten goede komt, dan is vereist dat de paternalist in kwestie deze overtuiging verwerpt. Layards maatregel voldoet dus pas aan deze voorwaarde indien men kan aantonen dat Layard, in geval van een dergelijke overtuiging van het subject, tot de verwerping ervan zou overgaan. In wat volgt, tracht ik dit aan te tonen. Veronderstel dat het subject meent dat Layards maatregel een nefast effect zal hebben op zijn geluk of welzijn. Het subject is er, bijvoorbeeld, van overtuigd dat een grote hoeveelheid werk en inkomen een duurzame bron van geluk vormen, terwijl Layards maatregel de mensen er in zekere zin toe dwingt om juist minder te werken. Waarom is het nu aannemelijk dat Layard deze overtuiging van het subject zou verwerpen? Hier-

boven zagen we reeds dat heel wat mensen volgens Layard het verslavende effect van hun inkomen onderschatten. Zij beseffen dus niet dat de jacht op een degelijk inkomen hen op een ‘hedonistische tredmolen’ zal brengen die uiteraard allesbehalve een duurzame bron van geluk vormt. Het is dan ook aannemelijk dat Layard bovengenoemde overtuiging van het subject precies op grond van deze informatie zou verwerpen. Layard zou, met andere woorden, argumenteren dat dit subject, zoals vele andere mensen, onvoldoende rekening houdt met het verslavende effect van het inkomen en de negatieve impact hiervan op het eigen geluk.

4. Conclusie

In dit artikel argumenteerde ik dat men zowel bij de haalbaarheid als de wenselijkheid van de politiek van het geluk vraagtekens kan plaatsen. Met betrekking tot de haalbaarheid, rijzen er twee specifieke problemen op. Ten eerste is de invoering van een politiek van het geluk op dit ogenblik nog niet haalbaar. Dat is althans het geval voor België, waar de geschikte attitude voor het stimuleren van zo’n invoering voorlopig nog ontbreekt. Het zou dan ook interessant zijn om te onderzoeken in hoeverre deze attitude in andere landen reeds aanwezig is. Op het vlak van haalbaarheid is echter niet alleen de invoering van een gelukspolitiek problematisch. Zo is het voorlopig nog onduidelijk of de doelstelling van een gelukspolitiek – het geluk bevorderen aan de hand van concrete beleidsmaatregelen – haalbaar is. Het is, met andere woorden, nog onduidelijk of de voorgestelde beleidsmaatregelen werkelijk in staat zijn om het geluk te bevorderen. In dit artikel hebben we reeds twee beleidsmaatregelen getoetst op hun bijdrage tot het geluk. Voor elk van deze maatregelen bleek dat zij niet noodzakelijk het geluk bevorderen. In de toekomst zal men dus ook andere beleidsmaatregelen moeten beoordelen op hun bijdrage tot het geluk. Zolang een dergelijke toetsing uitblijft, kan men immers geen definitieve uitspraak doen over de haalbaarheid van de doelstelling van een gelukspolitiek.

De problemen beperken zich echter niet tot de haalbaarheid van de politiek van het geluk. Ook bij de wenselijkheid van dit project kan men de nodige vraagtekens plaatsen. Voorlopig is het immers nog onzeker of de voordelen van zo’n politiek opwegen tegen de mogelijke gevaren. Om hierover duidelijkheid te verwerven, moet men anticiperen op verschillende, mogelijke gevaren van een gelukspolitiek. Hier hebben we slechts geanticipeerd op twee mogelijke gevaren. In de toekomst zal men dus ook andere potentiële gevaren moeten opsporen. Vervolgens zal men moeten nagaan of het geheel van deze gevaren opweegt tegen de voordelen. Alleen zo kan men komen tot een definitieve uitspraak over de wenselijkheid van een gelukspolitiek.

Literatuur

- ARCHARD D. (1990), 'Paternalism defined', *Analysis*, 50, 36-42.
- ARGYLE M. (2001), *The psychology of happiness*, Routledge, Hove/East Sussex.
- BENTHAM J. (1789), *The principles of morals and legislation*, T. Payne and Son, London.
- DIENER E., EMMONS R., LARSON R. & GRIFFIN S. (1985), 'The satisfaction with life scale', *Journal of Personality Assessment*, 49, 1, 71-75.
- ELCHARDUS M. & SMITS W. (2007), *Het grootste geluk*, Lannoo Campus, Leuven.
- GILBERT D. (2006), *Stumbling on happiness*, Alfred A. Knopf, New York.
- LAYARD R. (2005), *Happiness. Lessons from a new science*, Penguin Press, New York.
- ORMEROD P. (2007), 'Against happiness', *Prospect Magazine*, 133. Geraadpleegd op http://www.prospect-magazine.co.uk/article_details.php?id=8656, datum van raadpleging: 26/03/2008.
- VEENHOVEN R. (1984), *Conditions of happiness*, D. Reidel, Dordrecht.
- VEENHOVEN R. (2006), 'Gezond geluk. Effecten van geluk op gezondheid en wat dat kan betekenen voor de preventieve gezondheidszorg'. Verkenningstudie in het kader van het programma *Gezond leven* van ZonMw. Erasmus Universiteit Rotterdam, januari 2006. Geraadpleegd op <http://www.2eur.nl/fsw/research/veenhoven/Pub2000s/2005e-fulln.pdf>, datum van raadpleging: 7/03/2008.
- VEENHOVEN R. (2007) 'Groter geluk voor een groter aantal. Kan dat in Nederland?' in Schnabel, P (ed.) (2007), *Veel geluk in 2007*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag, 10-15.
- VEENHOVEN R. (2008), 'Healthy happiness: Effects of happiness on physical health and the consequences for preventive health care', *Journal of Happiness Studies*, 9, 449-464.